

UTAS

ULUSLARARASI TÜRKOLOJİ SEMPOZYUMU

ARAŞTIRMALARI

INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TURKOLOGY STUDIES

26-28 Eylül 2019
VAN - TÜRKİYE

TAM METİN KİTABI FULL TEXT BOOK

Editörler
Dr. İrfan POLAT
Dr. Tolga ÖNTÜRK
Öğr. Gör. Halit YABALAK

<http://utas.yyu.edu.tr>

ULUSLARARASI TÜRKOLJİ ARAŞTIRMALARI SEMPOZYUMU

(UTAS, 26-28 Eylül 2019, VAN)

(Tam Metin Kitabı)

e-baskı

Ekim 2019

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Yayın No: 70

e-ISBN: 978-975-7616-70-2

Editörler

Dr. İrfan POLAT

Dr. Tolga ÖNTÜRK

Öğr. Gör. Halit YABALAK

Tasarım

Öğr. Gör. Halit YABALAK

Ekim 2019 / VAN

İletişim

utas@yyu.edu.tr

e-kitap

Bu çalışma, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından kabul edilen STD-2019-7867 nolu proje kapsamında gerçekleştirilmiştir.

TÜRK İSLAM SANATI TEZHİB'İN GELENEKTEN GELECEĞE ÖRNEKLERİ ÜZERİNDEN İNCELENMESİ

Betül COŞKUN ÇELİK¹

Özet

Orta Asya'dan günümüze kadar varlığını sürdürmüş tezhib sanatı; yaşadığı coğrafya'dan, karşılaştığı kültürlerden, sosyo politik olaylardan etkilenerek gelişim göstermiş ve sonunda Türk İslam sanatları içerisinde varlığını sürdürmüştür. Altınlamak, altınla süslemek anlamına gelen Tezhip sanatı, Arapça Zeheb kökünden türemiştir. Tezhip sanatı kendine has özelliklere sahip olmasından dolayı bu özelliklerini farklı tarihsel dönemlere yansıtmıştır. Bunlardan en önemlileri İslam öncesi Tezhip sanatı, XV. yüzyıl Fatih Devrinden sonra XVI. yüzyıl Osmanlı tezhibinin yükseliş dönemi ve XVII. yüzyıl tezhip sanatının duraklama dönemi sayılabilir. Ayrıca, Tezhip sanatı XVIII. yüzyılda batı etkisi altına girmiş ve Cumhuriyet dönemi ile birlikte ayrı ayrı özellikler göstermiştir. 21. Yüzyıl Tezhip sanatı ise tüm bu gelişim evreleri ışığında harmanlanmış ve her sanatçı kendine has bir üslup oluşturmuştur. Tezhip sanatının uygulandığı ilk dönemler ile günümüzde yapılan tezhip uygulamalarının tasarım, renk, malzeme özellikleri bakımından farklılık göstermesi, klasik anlayıştan kopuş olarak nitelendirilmiş olsa da daha fazla sayıda kişiye ulaşması ve ilgilin artmasına sebep olması bakımından etkili olmuştur. Bu çalışmada; Tezhip sanatının çıkış noktası, gelişimi ve son durumu hakkında bilgiler verilmesi ve ekol olmuş örnekler üzerinden gelenekten geleceğe tezhip sanatının karşılaştırılmasının yapılması hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türk İslam Sanatı, Tezhip Sanatı, 21.Yüzyıl.

THE STUDY OF TURKISH ISLAMIC ART "ILLUMINATION" FROM TRADITIONS TO FUTURE

Abstract

The art of illumination from Central Asia to the present; affected by geography, societies and socio-political events, and eventually, the Turkish Islamic arts continued to exist. The art of illumination, which means gold and gold, is derived from the Arabic root of Zeheb. Illumination art has its own characteristics and reflects these features to different historical periods. The most important of these pre-Islamic illumination art, XV. XVI. century Ottoman illumination period and XVII. century gilding. In addition, illumination art XVIII. century under the influence of the West and the Republican period has shown separate features. The 21st century illumination art is blended in the light of all these stages of development and each artist has created a unique style. Although the gilding applications made in the first periods of the art of illumination were different in terms of design, color and material characteristics, it was effective in reaching more people and increasing the interest even though it was described as a break from the classical understanding. In this study; The aim of this course is to give information about the starting point, development and the latest status of the illumination art and to compare the illumination art from tradition to the future through the examples.

Keywords: Turkish Islamic Art, Illumination Art, 21st Century.

¹ Dr. Öğr.Üyesi, Bitlis Eren Üniversitesi, betulcoskun@hotmail.com

1. Giriş

Türk İslam sanatları içerisinde varlığını sürdürmüş olan Tezhip sanatı; Arapça Zeheb kökünden türemiş, altınlamak, altınla süslemek anlamına gelmektedir. Tezhip sanatı, ortaya çıktı ilk günden bugüne yaşadığı dönemlerin coğrafyasından, yaşam tarzlarından ve kültürlerinden etkilenerek gelişimini sürdürmüştür. Tezhip sanatı, Orta Asya'dan başlayarak her dönem kendine has özelliklere sahip olmasından dolayı bu özelliklerini farklı tarihsel dönemlere yansıtmıştır (Taşkale, 1990:52). Türklerde tezhip sanatının başlangıcı Uygur Türklerine kadar uzanır. Maniheizm dinini kabul eden, siyasi ve kültürel açıdan önemli bir yere sahip olan Uygurlar, duvar resimlerinde kullandıkları figür ve motifleri daha da küçülterek kitap süslemek için kullanmışlardır (Turan, 1965:292). Asya'da Karahoça'da yapılan Turfan kazılarında bulunmuş vakıf yapan Maniheist Uygur Rahipleri minyatürlerinde süsleme ögesi olarak kullanılan stilize edilmiş bitkisel motifler daha sonraki dönemlerde karşımıza çıkan bitki kökenli "hatâyî(1)" lerin prototipleridir (Taşkale, 1994:2). O günden günümüze gelişimini sürdüren Tezhip, İslam öncesi Tezhip sanatı, XV. yüzyıl Fatih Devrinden sonra XVI. yüzyıl Osmanlı tezhibinin yükseliş dönemi ve XVII. yüzyıl tezhip sanatının duraklama dönemi sayılabilir. Ayrıca, Tezhip sanatı XVIII. yüzyılda batı etkisi altına girmiş ve Cumhuriyet dönemi ile birlikte ayrı ayrı özellikler göstermiştir. Günümüzde de Tezhip sanatının uygulanışı klasik teknikler ile beraber farklı kompozisyonlar ve farklı malzemeler kullanılarak geçmişten geleceğe bağ oluşturmaktadır.

2. Materyal ve Metot

Araştırması yapılan çalışma; Tezhip sanatının tarihsel gelişimi üzerinde durmak ve bu gelişim içinde önemli mihenk taşı olmuş eserleri göstermek olmuştur. Bu çalışma için geleneksel araştırma yöntemleri uygulanmıştır. Kütüphaneler araştırılmış, konu ile ilgili literatür taraması yapılmıştır. Çalışmada tarihsel gelişimin sonunda günümüz tezhip sanatçıları Prof. Dr. Faruk Taşkale ve Doç. Dr. Münevver Üçer'in eserleri üzerinden günümüz tezhip sanatı değerlendirilmiştir. Ele geçen kaynaklar doğrultusunda tezhip sanatlarımızın tanıtılması ve bizden sonraki kuşaklara aktarılması açısından önem arz edeceği düşünülmektedir.

3. Bulgular

3.1. İslam Öncesi Dönem Tezhip Sanatı

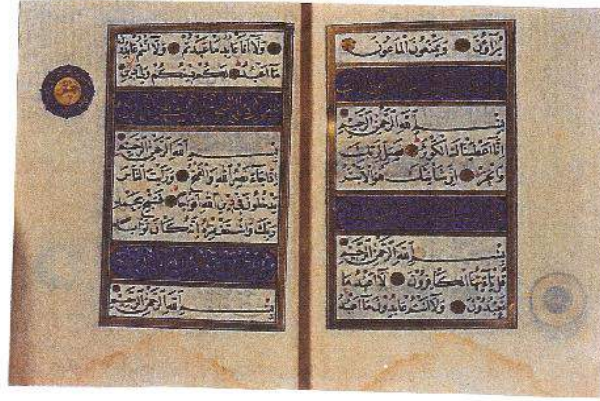
Pek çok farklı din anlayışı benimseyen Uygurlar, kitap süslemelerinde genellikle duvar resimlerinde kullanılan motifleri küçülmüşlerdir. Maniheizm'in kabulünden sonra süsleme sanatında gelişme göstermişler ve özellikle zeminde mavi rengi diğer kısımlarda ise kırmızı, altın yaldız, beyaz, erguvan rengi ön kullanılmıştır. Kullanılan motiflerde ise basitleştirilmiş ağaç motifleri, yapraklarla bezeli kıvrım dallardır (Taşkale, 1990:35).

Resim 1: İslam Öncesi Dönem Tezhip Sanatı Örneği

3.2. XIII. Ve XIV. Yüzyıl Selçuklu ve Beylikler Dönemi Tezhip Sanatı

Selçuklular Tezhip Sanatını Anadolu'ya getirmişler ve stilize edilmiş hayvan motifleriyle bezeli “Rumi” üslubunun yanı sıra Selçuklu sanatçıların yarattığı zengin ve sade süslemeler kullanmışlardır. Birbirine geçme geometrik şekillerden oluşan Selçuklu tezhibi bu şekillerin çevresini karmaşık geometrik ulamalar ile donatırken, içini yıldız, benek ve yaprak motifleriyle süslemiştir. Zeminde altın renk hakim iken, çizgiler ise mavi ve kırmızı tonlar ile renklendirilmiştir. Bununla birlikte, münhani adı verilen birbirlerine sırt sırta vermiş küçük formlardan oluşan tarz bu devirde görülmüştür. Tezhip sanatı bakımından birbirine bir çok yönden benzeyen Selçuklu, Mısır Memlükleri ve Beylikleri döneminden sonra, Anadolu'da Beylikler dönemi başlar ve 1454 yılına kadar Selçuklu Sanatından etkilenmiş olarak devam eder, Beylikler Devri tezhip sanatında tezhip zemini yazılarında beyaz renk oldukça fazla kullanılırken, yeşil, sulyen kızılı, altın güve ve lacivert genel anlamda kullanılan renklerdir (Mesera, 1987:16).

Resim 2: 13. yy. ve 14. yy. Selçuklu Tezhip Sanatı Örneği

3.3. Erken Osmanlı Dönemi ve XV. Yüzyıl Tezhip Sanatı

Erken Osmanlı yazmalarında yeni bir tezhip üslubunun varlığı hemen fark edilmiştir. Yazmaların üzerinde kademeli veya tercihen tek başlarına çizilen rumiler ve hatayi'ler, yuvarlak kıvrımlar oluşturan dallar üzerine yerleştirilmiştir. Bu yüzyılın ilk yarısında, Herat ve Şiraz okullarının etkileri giderek artmış ve yüzyılın ikinci yarısında ise orijinal bir üslup yaratılmıştır (Mahir, 1990: 368). Fatih Sultan Mehmet dönemi Osmanlı Tezhip Sanatının bir ekol niteliğini yansıtır. Bu dönemki eserlerde genellikle çift sayfa olarak düzenlenen zahriye sayfaları yer alır. Şemse ve köşebentler tezhiplenirken, ana zemin boş bırakılmıştır. Hatayi grubu çiçekler bu dönemdeki tezhip sanatının başlıca dolgu motifleridir ve Rumiler ve kıvrımlı dallar üzerinde sıralanmıştır. Lacivert ve altın en etkili olacak şekilde kullanıldığı Rumiler çoğunlukla görülmeyen bir simetri düzenine sahip yuvarlak şekildeki kıvrımlı dallar üzerinde kapalı form şeklinde görülürler (Çağman, 1999:185).

Resim 3: Fatih Dönemi Tezhip Sanatı Örnekleri

3.4. Sultan II. Bayezid Devri

II. Bayezid devrinde saraya bağlı nakkaşların adlarını, tam sayısını gösteren bir belge olmamasına rağmen, bu dönemde kayıtlarda yaklaşık 19 nakkaşın adı tespit edilmiştir. Osmanlı Tezhip sanatının gelişmesinde bu sanatçılar önemli rol oynamışlardır. Şeyh Hamdullah gibi eşsiz bir hattatın yetişmiş olması II. Bayezid devri tezhip sanatındaki gelişmede etkili olmuş olan önemli bir faktördür. Dönemin en güzel ve çarpıcı örnekleri arasında Hasan bin Abdullah tarafından tezhiplenen ve Şeyh Hamdullah tarafından yazılan Kuran-ı Kerim başta gelmektedir. Bu Kuran-ı Kerimlerde sure başları güller gibi değişik motiflerde ölçülü olacak şekilde süslenirken, zahriye sayfaları çift olacak şekildedir. Çeşitli ana şemalar uygulanan Bayezid devri Kur'an tezhiplerinde, yeni bir motif olarak çin bulutları kullanılmıştır ve tezhipli sayfalar tığlar, levhalar ve bordürler ile zenginleştirilmiştir. Altın bolca kullanılmakla beraber, Rumiler incelmış ve çeşitlilik kazanmıştır. Ayrıca, Bayezid devrinde son derece ince fırça işçiliği de uygulanmıştır. Tezhip ve halkar bir arada kullanılmış ve boşluklarda zereşan tekniği kullanılmıştır. Motifler daha ince ve zarif şekilde yer almıştır. Hasan bin Abdullah devrin ünlü müzehhibidir (Üçer - Kaya, 2005:135). Sayfa kenarlarındaki halkarlarda, çeşitli lake eserlerde görülen bezemelerde yaygın olarak kullanılan saz üslubunun tezhipteki uygulamaları ise çok azdır. Arifi'nin mesnevisi Guy-u Çevgan Kanuni saltanatının ortalarına doğru hazırlanmış ve süsleme tekniklerinin klasik tezhip anlayışıyla birleştiği bir örnek olmuştur ve 16. yüzyılın sonlarına kadar kullanılmıştır. Kompozisyonlar genellikle hatayi ve Rumilerle oluşturulurken, serlevhadaki koltuklar, niş şeklindedir. Pembe ve beyaz çiçeklerle bezenen altın yıldız zemin ile birlikte şemse içinde saz üslubunun ana motifleri olan hatayi ve hançeri yapraklardan oluşan bir kompozisyon dikkat çekmektedir (Özkeçeci, 2008: 135). Bu yıllarda yaratıcı bir özelliğe sahip ve Osmanlı Saray Nakkaşhanesinde yetişen Kara Mehmed Çelebi'nin Memi Çelebi veya Kara Memi veya Mehmet Siyah adlarıyla belgelerde oldukça fazla adı geçmiştir. Onun eserlerini incelediğimizde motif üslup ve tarzının son derece zengin olduğu görülmüştür. Sanatçının uygulamaları arasında kıvrımlı dallı çiçeklerden oluşan bezemeler, saz üslubunun motifleri, klasik rumi çeşitlemeleri hatayi çiçeğinin negatif, yani iç dolgularıyla görüntülendiği süslemeler mevcuttur. Sanatçının en önemli özelliklerinden birisi ise yeni bezeme motifleri ve gözleme dayanan çiçekleri ön plana çıkarmasıdır. Saz üslubunda tezhip Sultan III. Mehmet ve I. Ahmet dönemlerinde görülür ve halkar türünün kitap sanatı dışındaki ilgili çekici örneklerine rastlanır.

Şekil 5. Bayezid Dönemi Tezhip Sanatı Örnekleri

3.5. XVI. Yüzyıl Klasik Dönem

Bu dönem 16. yüzyılın ilk yarısına rastlar ve çeşitli motif ve üslupların yaratılmasının yanı sıra, klasik Türk Tezhibinin de hazırlayıcısı dönem olarak bilinir. Bu dönemde görülen bazı sanat etkilerinin kitaplara da yansıdığı görülmüştür. Kitap süslemeciliğinde bazı formların etkisiyle iplik inceliğinde kıvrımlı dallar ve dekoratif olan süsleme üslubu ile aynı incelikte Rumiler kullanılmıştır. Tezhip, daha önce görülen yeniliklerin gelişim sahası içinde yerini almış ve zenginleşen motif ve renkler ön plana çıkmıştır. Tezhipte kullanılan motifler irili ufaklı olduğu görülür ve yeni bir motif olarak pars beneği ile kaplan postu görülür. Ayrıca ağaç görünümündeki dallar da mevcuttur (Derman, 2019:102). 1520 yılında Kanuni Sultan Süleyman'ın tahta geçmesiyle Nakkaş Şah Kulu kitap süslemeciliğine yeni bir tarz getirmiş ve saray müzehhipleri arasında oldukça ilgi görmüştür. Nakkaş Şah Kulu'nun bu yeni üslubuna "Saz Üslubu" denilmektedir. Kitap sanatına duyduğu meraktan dolayı, Kanuni Sultan Süleyman devrinde en güzel ve en çok tarzda eserler görülmektedir. Tezhiplerin her tür çeşidine ve formuna bu devirde rastlanır. Fatih devrindeki zahriye sayfaları daha gelişmiş bir şekilde karşımıza çıkar. Zahriye sayfalarının bir kısmı şemse ve salbekli ve madalyon şeklinde olup, bir kısmı Sayfaların köşebentleri rumi ve hatayilerle süslüdür. Bazı zahriye sayfaları ise madalyon şeklinde olup salbeksizdir. Bu devir motif bakımından oldukça zengin olmakla beraber, iri hatayiler ve Ortabağ motifleri burada da göze çarpar. Tırtıllı yaprak motifleri, hatayi, rumi, penç ve gonca motifleri ile birlikte ilk sayfa düzenlemesinde epeyce küçük narçiçeği kullanıldığı görülmektedir. Desenlerde çeşitli şekillerde bulut motiflerinin Ayrıca bulut motiflerinin rumilerin yerini aldığı (Didinal, 1990:38) ve Bayezid devrinde görülen renklerin kullanıldığı görülmüştür. Ayrıca mor, yeşil ve vişneçürüğü renkleri yeni olarak kullanılmaya başlanmıştır. Lacivert bütün zeminlerde hakim renk iken altın yaldızda kullanılan yeşil ile kırmızı birlikte veya ayrı şekilde kullanılmışlardır. Bu dönemde çiçekli ve motifli bordürlerin zencereklerin yerini alamaya başladığını görülmektedir (Özkeçeci, Özkeçeci, 2007: 58). Türk süsleme Sanatının motif özelliklerinin zenginleştiği 16. yüzyılın ortalarına doğru, Müzehhip Kara Memi saray nakışhanesinin başına geçmiştir ve onun gelmesiyle birlikte, Türk süslemeciliğinde stilize çiçeklere (hatayi) karşısında sümbül, süsen, lale, gül gibi bahar esintisi yaratan meyve ağaçları yer edinmiştir. Kara Memi'nin getirdiği bu yenilik, giderek Tüm Osmanlı süslemeciliğinin ana temasını oluşturmuştur.

Resim 6: 16. yy. Karamemi Örnekleri

3.6. XVII. Yüzyıl Tezhip Sanatı

17. yüzyıl, 16. yüzyılın devamı niteliğinde olmakla beraber, bu yüzyıl kompozisyon ve motiflerin oluşumunda duraklama ve gerileme dönemi olarak değerlendirilmektedir. Özellikle altın yıldız parlak ve canlı renklerin yerine kullanılmaya başlanmış canlı ve parlak renklerin yerine altın yaldız fazlalaşmıştır. Öte yandan, müzehhipler tezhip açısından Kur'an-ı Kerim'i sadelikten kurtarmak istemişler ve bu nedenle yeni üsluplar üzerinde çalışmaya başlamışlardır. Diğer taraftan, müzehhipler Kur'an-ı Kerim tezhibini monotonluktan kurtarmaya çalışarak yeni üsluplar getirmeye çalışmışlardır. Ancak, sahife içindeki karışıklık bir yenilik olarak sayılmamıştır, çünkü süsler aynı kalmıştır (Biol, Derman, 1991:134). Bu yüzyılda zencereklerin kullanımı azalımı söz konusu olmakla beraber, sık motifli karmaşık olmayan kompozisyonlar genellikle dini konulu eserlerde görülmüştür. Kompozisyonlar oldukça iyi simetri düzenine sahip olacak şekilde yerleştirilmiş ve orantısızlıklar yok edilmiştir. 17. yüzyıl diğer yüzyıllarda olduğu gibi, dini konulu eserlerde sık motifli kompozisyonlarla tezhip yapılır. Fakat bunlar çok karışık değildirler.

Resim 7: 17. Yüzyıl Tezhipli Eser Örneği

3.7. XVIII. Yüzyıl Tezhip Sanatı

Osmanlı el sanatlarında Batı etkisinin hissedilmeye başlaması 17. Yüzyılın ikinci yarısına denk gelir ve bu etki tezhip sanatında da görülmeye başlanmıştır. Bu yenilik özellikle farklı renklendirilme ve anlayış ile kendini gösterir. Bu devirde üç boyutlu çizim örnekleri görülmeye başlanmış ve gölge fon ve boyama şekilleri çiçek resimlerinde hakim olmaya başlamıştır. Çiçek buketleri natüralist yaklaşım ile yapılmaya başlanmış ve böylelikle bu yüzyıl boyunca Türk tezhibinde varlığını sürdürmüştür (Keskiner, 2002:110). Sultan III. Ahmet'in (1703-1730) dönemi tezhip sanatının yeniden canlanma gösterdiği bir dönem olarak yorumlanabilir. Klasik motiflerin kullanıldığı kompozisyonların yanında Batı etkisi ile kıvrık iri yapraklar ve giren natüralist çiçek buketleri

Osmanlı sanatına girmeye başlamıştır. Simetrik düzende oluşturulan çiçek buketleri sırasıyla altın yaldız, lacivert ve yeni bir renk olarak da firuze mavisi ile doldurulmuştur. Ayrıca lâl, sarı, yeşil, kırmızı veya beyaza küçük alanlarda yer verilmiştir.

Resim 8: 18. Yüzyıl Ali Üsküdar-i Çalışması

3.8. XIX. Yüzyıl Tezhip Sanatı

Osmanlı Devletinin batıya açıldığı ilk pencere 18. yüzyıldaki Fransa gezisi olarak ön görülmektedir. Bu dönemde siyasi, kültürel ve sanat alanında Osmanlı yaşamı Batıdan etkilenmeye başlamıştır. Bu etkileşme ile ilk eserlerde Batı tarzı ön plana çıkarken Müzehhiplerimiz Rokokoya oldukça önemli bir canlılık vermişlerken, bu canlılık Kur'an-ı Kerimlerde Rokoko tarzında akant dalları ve çiçeklerin hakim olmasına neden olmuştur. Kurdele, kumaşlı girland ve halkalar göze çarpmış, kompozisyonlar rokoko tarzında olmaya başlamış ve bazı eserlerde tığlar klasik şekilde çalışılmaya başlanmıştır. Çiçek buketleri, çiçekli girlandlar ve püsküllerde oldukça sık kullanılmıştır (Derman, 2009: 650). Bazı eserle oldukça sade olmasına karşın, Baklava şeklindeki Elifba'larda tezhip genellikle bütün sayfayı kapladığı ve kurdeleler, girlandlar ve hurma dalları göze çarpar. Motifler bakımından incelediğimizde, sadece bitkisel motiflerin kullanıldığı Türk Rokoko tezhibi bitki (floral) grubuna girer. Tezhiplerde canlı renkler ve bolca altın yaldız kullanılmıştır. Akant yaprakları ve zencerek Tezhip çerçevelerinde görülürken, yapraklar, çiçekler ve yaldızlar yazı içinde yer alan duraklarda görünür. Sayfa kenarlarındaki motifler klasik ve rokoko tarzındadır (Altıçöp, 1980:50) ve gölgelendirme ile eserlere canlılık kazandırılmıştır.

Resim 9 : 19.yy. Barok Tezhibi

3.9. XX. Yüzyıl ve Cumhuriyet Dönemi Tezhip Sanatı

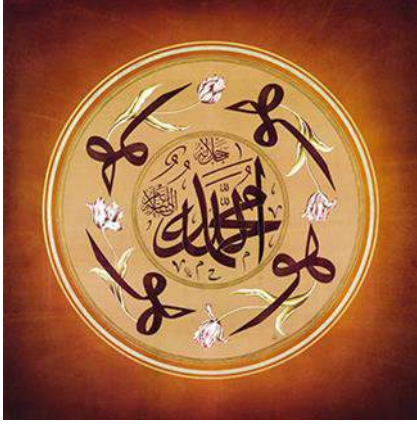
Türk Tezyini Sanatlar Bölümü 1936 senesinde “Sark Tezyini Sanatlar Mektebi” adı altında Güzel Sanatlar Okulu’na bağlanmış ve bu adı kullanmaya başlamıştır. Klasik tezhip sanatını yaşatmak için bu dönemdeki tezhip örneklerini kaynak olarak birbirinden güzel örnekler veren iki sanatçının eserleri arasında Muhsin Demironat tarafından tezhiplenmiş “İzzet Efendi” hilyesi ve İsmail Hikmet Ertaylan tarafından hazırlanan Fatih Divanı yer alır. Motifleri, özellikle hatayi motifleri muntazam ve serbest olan ve aynı zamanda çok renklilikten uzaktır. Levha tezhipçiliği birkaç istisna dışında Cumhuriyet dönemi tezhip sanatının en önemli özelliğidir. Hilyeler, kıtalar ve celi yazılar ile yazılan kompozisyonlar tezhiplenmiştir. İki renk altın ve koyu renkler üzerine yapılan halkâr daha çok yaygındır (Resim) Halkâr de hatayi motifleri ağırlıktadır (Taşkale, 1991: 15). Günümüz tezhip sanatı değerlendirildiğinde ise klasik teknik ve anlayışa bağlı kalmakla birlikte artık daha serbest tasarımlar üzerinden gidildiği görülmektedir. Kullanılan ve uygulanan yerler de zaman zaman değişikliğe gidilmiştir. Kompozisyonlar artık farklı formlar içerisinde kullanılmaktadır.

3.10. Günümüz Tezhip Sanatı

Günümüzde Tezhip sanatı denildiği zaman kendine has usulları olan eserler karşımıza çıkmaktadır. Klasik tekniklerin kullanıldığı fakat bunun yanında çağdaş tasarımlarla tezhibin birleştirildiği görülmektedir. Bu dönemde tezhip sanatının parlamasına sebep olan çok büyük sanatçılar vardır. Bu sanatçılardan Prof. Dr. Faruk TAŞKALE ve Doç. Dr. Münevver Üçer; özellikle tezhibi değişik formlarda uygulayan ve gül ile lale çalışmaları ile dikkat çekmişlerdir. Kullandıkları farklı zemin ve kağıt boyama ve bunun üzerine uyguladıkları kompozisyonlar ile tüm alanda yenilik getirmişlerdir.

Resim 10’de gördüğümüz “Hu Laleler” adlı eserde sanatçı, Allah ve Muhammed yazılarının etrafında tavaf eden Hu’lar dan ve lale motiflerinden oluşan bu kompozisyon, hattatın ve tezhib sanatçısının ilk defa yaptıkları bir çalışma olarak kaydedilmiştir. Yazı çevresindeki zemin, degrade geçişli el boyamasıdır. Hat yazısı Hüseyin Gündüze aittir Resim 11 de resimde gördüğümüz “Tuğra Laleler” isimli eserde sanatçı ÜÇER, Klasik tezhip kurallarının sade, düz zemin anlayışına ve renk düzenine sadık kalarak yapılan tezhibin zeminine, yeni bir boyut vermiştir. Tuğra ve lalenin bir denge içinde bulunduğu çalışmada sanatçı, aynı zamanda altın boya dengesini de yakalamıştır ve hat yazısı da kendisine aittir. Tezhip’te daha çok tarama tekniğini de uygulayan sanatçı ,çiçekler ile kompozisyonlarını zenginleştirmiştir. Son zamanlarda kullandığı degrade boyamalı kağıtlar tezhipte yapılmış olan büyük bir yenilik olarak görülmektedir.

Resim 12 ve 13’te gördüğümüz eserler sanatçı TAŞKALE’ye aittir. Sanatçı yapmış olduğu gül çalışmalarıyla tezhip sanatına farklılık getirmiş, kendi üslubunu oluşturarak bir ekol olmuştur. Herhangi bir esere baktığımızda Faruk TAŞKALE’nin eserleri hemen anlaşılabilir. Faruk Taşkale tarafından yapılan natüralist üslûpta çiçeklerin yaprak ve gövdelerinde su damlacıkları, uğur böceği, karınca, örümcek gibi böcekler sanatçının eserlerinde ön plana çıkan detaylardır. Sanatkâr bu detayları hemen hemen tüm eserlerinde kullanmaktadır. Resim 10’da ki “İlahi Aşk isimli eserde sanatçı, altın zeminden oluşan bir hilal içerisine dolanmış gül ve yapraklarını görmekteyiz. Allahı simgeleyen gül motifi açık renk zemin üzerine pembe renk taramalar yapılarak bezenmiştir. Dal ve yapraklar açık yeşil ile tarama usulü yöntemi ile gölgelendirilmiştir. Çok ince zarif bir işçiliğin olduğu ilk bakışta göze çarpmaktadır. Resim 13’te aynı zarif teknikle uyguladığı Gül-i Muhammed isimli eserde tek gül kompozisyon uygulamıştır. Ayrıca büyük bir arşivi olan TAŞKALE’nin araştırmacılara destek verdiği bilinmektedir. Bu çalışmada kullanılan fotoğraflar Faruk Taşkale’nin arşivinden alınmıştır.

Resim 10. Münevver Üçer ‘‘Hu Laleler’’

Resim 11. Münevver Üçer ‘‘Tuğra Lale’’

Resim 12. Faruk Taşkale ‘‘İlahi Aşk’’

Resim 13. Faruk Taşkale ‘‘Gul-i Muhammed’’

Sonuç

Tezhip sanatı, klasik çizgisinden sapmadan daha modernize bir biçimde gelenekten geleceğe köprü olmaya devam etmektedir. Tezhip sanatı önceleri padişah ve önemli kişilere yazılan dini, tarihi, ilmi ve edebi kitapları süslemek için yapılmıştır (Özkeçeçi-Özkeçeci 2007:28-29). Kitaba verilen değer ile değerlenen Tezhip sanatı hat ile birlikte hat sanatının giysisi olarak kabul edilmiştir. Ortaya çıktığı ilk dönemden bugüne kendine has özellikleriyle gelişmiştir. Uygur zamanında Budizm ve Maniheizm’in etkisi ile şekillenmeye başlayan süslemeler, İslam’ın ilk yıllarında Kuran-ı Kerimin yazılması ve kutsal kitap kabul edilmesiyle süslemenin önemi artırmıştır. Yukarıda bahsettiğimiz kronolojik olarak Tezhip sanatının gelişimine baktığımızda ise en önemli noktalar Tezhip sanatının temelini oluşturan süsleme öğeleridir. Başlangıçta daha kaba olarak işlenen motifler daha sonraları incelmış, işçilikler muazzam olmuştur. Bu dönemlerde önemli ustalar yetişerek Tezhip sanatı içinde ekoller oluşturmuşlardır. Zaman zaman klasik üslubun dışına çıkılsa da, ki bu dönem 18.yy ve 19. yy lara tekabül etmektedir, daha sonraları tekrardan bir toparlanma olmuştur. Günümüze bakıldığında ise klasik anlayışta eserlerin yanı sıra serbest tasarımlar da çok yapılmaktadır. Bu gelişim gelenek ve geleceği birleştirmek adına büyük bir gelişme olarak kabul edilmektedir. Günümüzde tezhip sanatının ilerlemesi gelişmesi klasik anlayış ile modern anlayışın sentezlenmesi noktasında büyük çaba sarf

eden Prof.Dr. Faruk TAŞKALE ve Doç.Dr. Münevver ÜÇER, gönüllü sanat elçileri olarak var güçleri ile çalışmaktadırlar. Bu çalışmada ilk çıkış noktasından günümüze geldiğimizde gördüğümüz şey klasik anlayışın uygulama ve kompozisyon kurallarının dışına çıkmadan kompozisyonlarda, kağıt boyamalarda ve malzemelerde değişime gidilerek yeni arayışların olduğunun gösterilmesidir.

Kaynakça

- Altınçöp, G. (1980). *Topkapı Sarayındaki XVIII. y.y. Sonu ve XIX. Y.Y. Boyunca Osmanlı Rokoko Tezhipli Yazmalar*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, Basılmamış Lisans Tezi, İstanbul.
- Biröl, A. İ., Derman, Ç. (1991). *Türk Tezyini Sanatlarında Motifler*, Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı Yayıncılık, İstanbul.
- Çağman, F. (1999). *Minyatür Sanatı*, TCKB Yayınları, s:185.
- Derman, Fatma Ç. (2009). *Hat ve Tezhip Sanatı, “Osmanlıda Klasik Dönem. Kanuî Sultan Süleyman (1520-1566). Türk Tezhip Sanatının Muhteşem Çağı: 16. Yüzyıl”*, T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Didinal, T. (1990). *Bir Süsleme Sanatı Osmanlı Tezhipleri*, Kültür ve Sanat Dergisi.
- İnci, B. (2017). *Klasik Devir Türk Tezyîni Sanatlarında Desen Tasarımı; Çizim Tekniği ve Çeşitleri*. Kubbealtı Neşriyatı Yayıncılık.
- Keskiner, Cahide, (2002), *Türk Süsleme Sanatında Stilize Çiçekler*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara.
- Mahir, B. (1990). *Tezhip Sanatı*, TCKB Yayınları.
- Mesera, G. (1987). *Türk Tezhip ve Minyatür Sanatı*, Sandoz Bülteni, İstanbul, S:125.
- Taşkale, F. (1990). ‘Hilyeler’, *Antik Dekor*, 7: 90, İstanbul.
- Taşkale, F. (1991). *Fatih Divanı Antik Dekor*, İstanbul
- Taşkale, F. (1994). *Tezhip Sanatının Kullanım Alanları*, Yayımlanmamış Sanatta Yeterlik Tezi, M.S.Ü Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Üçer, M. K. (2005). *Lale-i Münevveran*, Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İstanbul.
- Özkeçeci, İ., Özkeçeci, B.Ş. (2007). *Türk sanatında tezhip*. İstanbul: Seçil Ofset Yayıncılık.
- Özkeçeci, İ. (2008). *Türk Sanatında Kompozisyon*, Yazıgen Yayın, İstanbul.
- Turan, O. (1965). *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyetleri*, Turan Neşriyat yurdu Yayını, Ankara.